

Tartu Ülikool
Psühholoogia osakond

Merle Rohtmets

**ISIKSUSEOMADUSED, SOTSIAALSELT SOOVITAV VASTAMINE
JA KONTEKSTI MÕJU TESTIVASTUSTELE**

Magistritöö

Märksõnad: isiksuseomadused, sotsiaalne soovitus, testi
esitamisejärjekord, mõjud testivastustele, Suur Viisik

Läbiv pealkiri: Isiksuseomadused ja sotsiaalne soovitus

Juhendaja: Kenn Konstabel, *PhD*

Tartu 2007

KOKKUVÕTE

Käesolevas töös uuriti isiksuseomaduste ning sotsiaalse soovitus vahelisi seoseid, kasutades Hofstee (2003) poolt soovitatud meetodit. Isiksuse dimensioonide hindamiseks kasutati viie faktori teorial põhinevat küsimustikku LKM-60, mis koosneb NEO-PI alaskaalade lühikirjeldustest. Sotsiaalse soovitus indeksi saamiseks hindasid osalejad isiksuse skaala 60 väidet sotsiaalse soovitus aspektist. Testikomplekte oli kahte erinevat versiooni: 1) grupp 1 hindas kõigepealt sotsiaalse soovitus skaala ning seejärel isiksuseomadusi hindava skaala; 2) grupp 2 täitis ankeete vastupidises järjekorras. Iseenda kohta tehtavaid hinnanguid kontrolliti kahe teda tundva inimese hinnanguga. Leiti, et enda ja teiste hinnangud erinevad grupp 1 O; C skaalal; grupp 2 O, C; E skaalal. Grupp 1 sotsiaalselt ebasoovitatavamad isiksuseomadused olid: N; soovitatavamad A; C dimensiooni isiksuseomadused. Grupp 2 hindas sotsiaalselt soovitavaks A; O dimensiooni isiksuseomadusi.

ABSTRACT

Personality traits, socially desirable responding, and context effects on trait scores

The present research studied the relationship between personality traits and social desirability using the method suggested by Hofstee (2003). In order to evaluate personality dimensions, the LKM-60 questionnaire based on the Big Five theory was used, and it consists of short descriptions of NEO-PI subscales. In order to obtain the social desirability index participants rated 60 items on a personality scale from the aspect of their social desirability. There were two sets of questionnaires: 1) group 1 rated first the social desirability scale and then the personality scale; 2) group 2 completed the questionnaires in reverse order. Self-reports were verified by two peer-reports. It was found that self-reports and peer-reports differ for group 1 on O, C scale; for Group 2 on O, C and E scales. The most socially undesirable traits for Group 1 were those of the N dimension, the most socially desirable were those of the A, C dimensions. Group 2 rated as socially desirable the traits of A, O dimensions.

Sissejuhatus

Tänapäeva psühholoogias rakendatakse massiliselt erinevaid mõõtmisstrateegiaid, et saada kvaliteetset informatsiooni uuritava teema kohta. Juba ammu on teada tõsiasi, et isiksuseküsimumstike tulemusi mõjutavad erinevad vastamisdeterminandid. Uurimustest on leitud, et mõõtmisprotsess võib mõjutada inimese vastuseid antud teemas ja hinnanguid iseendast. On selgunud, et isiksusetestid on eriti soodsad valdkonnad mõõtmiste tagajärgede ja konteksti mõjude uurimisteks (Schwarz & Sudman 1992). Käesolev töö üritabki uurida, kuidas mõjutab esitamise järjekord isiksuseomaduste ja sotsiaalse soovitusvahelisi seoseid. Kuna enesehinnanguid ei peeta objektiivseteks, siis üritatakse neid kontrollida välise kriteeriumiga. Enamlevinumaks strateegiaks on kaasata uuringusse isikut tundvad isikud, enamlevinud on abikaasad ning sõbrad (McCrae & Costa, 1983; John & Srivastava, 1999; Lönngqvist, jt, 2007). Samas ei ole ka need hinnangud vabad erinevatest mõjuteguritest.

Isiksuseomaduste käsitletud

Kõik isiksuse teoreetikud püüavad seletada mõningaid inimloomuse aspekte. Üks isiksusepsühholoogia väljapaistvamaid uurijaid on H. J. Eysenck, kelle arvates inimesed ei jagune diskreetsetesse inimtüüpidesse, vaid teatud pideva jaotuse alusel. Tema lähenemises on isiksuse omadused hierarhiliselt organiseeritud: käitumises võib näha erineva üldisuse astmega faktoreid alates väga spetsiifilistest ja lõpetades väga laiade ning kõikehaaravate faktidega. Tema teooria kohaselt on kaks olulisemat üldist faktorit ehk isiksuse dimensiooni: ekstravertsus-introvertsus ja neurootilisus-emotsionaalne stabiilsus (Eysenck & Eysenck, 1979).

Paljud uurijad on omaks võtnud seisukoha, et fenotüüpiline isiksuse variatsioon on tähendusrikkalt eristatud viie avara ortogonaalse faktori piires (McCrae & Allik, 2002; McCrae, jt, 1998; McCrae, jt, 1996), mis on moodustatud teatavasti järgmistest faktoritest: ekstravertsus (E), sotsiaalsus (A), meeleskindlus (C), neurootilisus (N) ja avatus kogemusele (O). On leitud rabavaid korrapärasusi käitumises, mis tunduvad olevat stabiilsed erinevate situatsioonide ning ajalise faktori suhtes (Goldberg, 1995). Isiksusestruktuur näib olevat üsna universaalne ja sarnane ka erinevates kultuurides ning viie faktori teoreetikud peavad isiksust universaalseks. McCrae; jt. (1996; 1998;

2002) on täheldanud kõigi viie faktori puhul konvergentseid vaatluste ja vahendite suhteid. Uurimustest on selgunud, et isegi ebatäiuslikud mõõtmisvahendid selgitavad välja viiefaktorilise struktuuri (Saucier, Ostendorf, 1999; Allik, Realo, Konstabel, 2003). Viie faktori teooria järgi toimivad isiksuse süsteemi tunnused koos selliste käitumist juhtivate psühholoogiliste struktuuridega nagu harjumused, väärtused, plaanid, oskused ja suhted (McCrae & Allik, 2002).

Leksikaalne lähenemine on üks võimalikest lähenemistest isiksusetooriates. Sir Francis Galton oli esimeste uurijate seas, kes koostas ja arendas välja isiksust kirjeldavate mõistete nimekirja. Leksikaalne hüpotees väidab, et emakeelt kõneleja osutab mingil hetkel kõikidele individuaalsetele erinevustele ja kodeerib terminid; mille dekodeerimisel saame uurida ja avastada isiksuse peamisi dimensioone. See on sõnastatav järgmiselt: kõik sotsiaalses lävimises olulised individuaalsed erinevused talletuvad aja jooksul keeles; mida silmatorkavam ja olulisema omadusega on tegemist, seda suurem on tõenäosus, et selle omaduse tähistamiseks on keeles omaette sõna (Allik, Realo, Konstabel, 2003). Amelang ja Borkenau (1985) kogusid enesehinnangul baseeruvaid hinnanguid omadussõnade hindamisskaalade järgi ja samuti enesehinnanguid mitmete isiksuse uurimuste järgi. Uurimuste tulemusena leiti igas andmekogumikus viiefaktoriline konstrukt, mis olid teataval määral sarnased viiefaktorilise mudeliga (McCrae & John, 1992; McCrae, jt, 1996; McCrae, jt, 1998; Bagby, jt, 1999; McCrae & Allik, 2002). Neid faktoreid on hakatud nimetama Suureks Viisikuks (Saucier & Ostendorf, 1999). Isiksuse uurijad on leidnud ka struktuure, mis ei sobi viiefaktorilise lahendusega (Ellingson, jt, 1999, Renner, 2003; Paulhus, jt, 1995, Hofstee, De Raad, Goldberg, 1992). Kuigi viie faktori täpse olemuse osas on mõningaid eriarvamusi, kehtib siiski laialt tuntud arusaam, et mõnda isiksust kirjeldavat aspekti võib eristada hierarhiliselt (Goldberg, 1993). On selgunud, et tegelikult on päris palju nendes mudelites sarnast. Uue põlvkonna lähenemised on seisukohal, et hetkel võib vaielda, kas on olemas kaks viiefaktorilist mudelit. Üks, mida kasutasid vaid NEO isiksuse lähenemisel põhinevad uurimused (McCrae, Costa) ja teine, leksikaalsel hüpoteesil põhinev mudel, neid kasutatakse faktori märkijatega (Norman, Peabody, Goldberg). Oluline on aspekt, et uue põlvkonna uurijad arvavad, et isiksuse omadused on vaadeldavad ja sotsiaalselt tähendusrikkad nähtused, mis on reaalselt olemas, samas on see vastuolus konstruktivistliku vaatega, mille kohaselt on kõik isiksuse omadused fiktsioon, mis eksisteerib vaid inimese peas (Allik, Realo, Konstabel, 2003). Funder (1999) arvab, et isiksuse uurimisel tuleb lähtuda kolmest

eeldusest: isiksuseomadused on reaalselt olemas, isiksuseomadused varieeruvad ja inimesed on oma loomult ratsionaalsed.

Inimesed on juba sünnipäraselt erinevad oma isiksuse omadustelt ja need erinevused on väga püsivad, avaldudes inimese käitumises, suhtumistes ja hoiakutes. Renner (2003) väidab, et isiksus on inimesele iseloomulike omaduste kogum, mis teeb ta teistest erinevaks ja silmapaistvaks. On selge, et mis tahes üksik teooria ei ole piisav mudeli seletamiseks; selle asemel võivad erinevad teooriad väga efektiivselt osutada erinevatele mudeli aspektidele erinevate seletusviiside abil. Need erinevad teooriad on pigem üksteist täiendavad, kui üksteist välistavad (McCrae & John, 1992).

Mõjud testivastustele

Isiksusetestid on enamjaolt enesehinnangutele baseeruvad, seega on selge, et uurijaid huvitab küsimus, kuivõrd on testi tulemused testi täitja poolt mõjutatud/moonutatud. Enamus uurimusi on tehtud eneseraportite kaudu, mis põhinevad vastaja eneseteadvusel. Eneseteadvus on informatsiooni allikaks inimeste isiksuseküsimumstike täitmisel. Ausus, sotsiaalne soovitus, ebatõenäoliste vooruste endale omistamine, tüüpiliste puuduste ja ebapopulaarsete hoiakute eitamine, isiksuse tugevate külgedega liialdamine, eneseupitamine ja teesklemine on terminid, mis kirjeldavad vastuste moonutusi enesehinnangutes (Ones & Reiss, 1996). Samas on leitud, et enesehinnangud (*self-report*) ilmutavad märgatavat kokkulangevust ekspertide, kaaslaste ja abikaasade hinnangutega (McCrae & Costa, 1983; John & Srivastava, 1999; Lönningvist, jt 2007). Perlini & Lippe (2006) viitavad, et alaliste eelarvamuste teoreetiline arvestus käib meie visuaalselt kindlakstehtavate tunnuste järgi, näiteks teised näevad meid meeste või naistena, noorte või vanadena. Sellele lisandub see, et inimesed varieerivad neid tunnusjooni, luues keeruka, kompleksse kognitiivse skeemi teistest ning need pertsepsioonid avaldavad mõju teisi isikuid hinnates.

Tähenduse muutumise hüpotees toetub küsimuste käsitlemise ja neile vastamisega seotud kognitiivsele protsessile. Enamik autoritest võtab omaks mudeli, kus jagatakse päring-vastus mõõdistikus sisalduvad kognitiivsed protsessid 4-etapilisse jadasse, mis sisaldab päringu tõlgendamist, informatsiooni/mälestuse otsingut, otsuse vormistamist ja vastuse valimist. Nendest esitlustest selgub, et üksiku päringu käsitlemise ja sellele formuleerimise ülesandel on mitu tagajärge, kuna nad võivad mõjutada vastuseid. Informatsioon, mälestused või hoiakute struktuurid, mis mäluotsingute abil aktiveeritakse, muutuvad järgnevate otsuste jaoks kättesaadavamaks, kergemini

ligipääsetavateks ja rohkem mõjuavaldavateks. Varasemale testile vastamine võib muuta tõlgendust, asjassepuutuva informatsiooni meelde tuletamist ja hilisemate punktide tähendust sellisel viisil, mis viib vastaja vastuse nihkesse. Eriti on täheldatud keskmiste skooride nihkeid teisena sooritatud testide skoorides. Ka on täheldatud, et hiljem esitatud testidele antud vastused kajastavad skaala konstruktsioone paremini (Schwarz & Sudman, 1992).

Kognitiivse laiskuse teooria kohaselt hakkavad vastajad tundma väsimust või igavust, kui peavad korduvalt arutama sarnaste küsimuste üle ning nad lihtsustavad seda strateegiat, mida nad vastuste valikul rakendavad. Võttes tarvitusele strateegia, mis siis, kui küsimustiku küsimusele optimaalne vastamine nõuaks olulise kognitiivse pingutuse tegemist, annavad mõned vastajad selle asemel lihtsalt „rahuldava” vastuse, st strateegia, mis minimaalsete jõupingutustega toodab lihtsalt piisava, mitte optimaalse vastuse (Krosnick, 1991).

Tähenduse muutumise hüpotees oli üheks juhtivaks aluseks käesolevas uurimuses. Seega näib minule vastuvõetavana see aspekt, et järjekord, milles teste esitatakse, mõjutab vastajate poolt antud vastuseid. Testide järjestuse mõjude kohta tehtud erinevate uurimuste tulemused on aga osutunud nii segadusttekitavateks kui ka vastuolulisteks. Nii näiteks viitavad Tourangeau uurimused sellele, et eelnevad küsimused võivad luua süllogistlikke figuure - lähedalt seotud väidete kogusid -, mis viivad erinevate vastusteni vastajate seas. Seoses sellega võib mõnikord olla tegu sarnastamise mõjuga, st järgnevad vastused on samasuunalised nagu eelnevad vastusedki. Aga mõnikord on tegu vastandamise efektiga, kuna eelnev informatsioon jäetakse teadlikult vastaja poolt kõrvale, seega järgnevad vastused on eelmiste vastustega teisesuunalised (Schwarz & Sudman, 1992).

Tunnuste kirjeldajate mõõtmine ei pea toimuma asjakohaste käitumiseepisoodide mälust kalkuleerimise teel, vaid abstraktsed teadmised enda kohta on võimalikud ka ilma igasuguste taoliste mäluprogrammidega. Uurimused on näidanud, et isiksuseomaduste tuletamist mõjutab eesmärgile orienteeritud sekkumine. Isiksuseomaduste struktuuri skaala skooride võrdlemine käitumise struktuuri skooridega ei saa anda täielikku vastust üldisemale probleemile, kas isiksuse struktuuri skoorid kajastavad hindaja konkreetse sihtrühma tundmist või kujutab see endast vaid isiksuseomaduste kirjeldajate struktuuri (Konstabel, Virkus, 2006).

Sotsiaalse soovitususe hüpotees oli teiseks oluliseks lähtealuseks käesoleval uurimusel. Sotsiaalse soovitususe mudeli pooldajad arvavad, et kuna inimesed

soovivad teeselda head või teeselda halba, varjates oma tõelist mina või luues hetkeolukorrale sobivat, kuid mittetõest identiteeti, tekitab see suuri efekte ja mõjusid uurimuste keskmiste nihetes. Seega on sotsiaalne soovitavus omaette teguriks testide mõõtmistel. Testitulemuste moonutamisenäa käsitletakse enamasti tahtlikku moonutamist (*faking*) soovitud suunas. Ühiskond toodab sotsiaalselt soovitavat käitumist. Juba kuueaastased on peaaegu täiuslikud väikesed sotsiaalse soovitavuse masinad, kes on just selgeks õppinud enesekirjeldamise kultuurilised normid ning nad järgivad neid jäigalt. Kui inividid vananevad, siis muutuvad nad oma halvemate omaduste tunnistamisel veidi vabamaks, kuid sotsiaalselt soovitud vastus säilitab üldiselt oma suure mõjuvõimu (Walsh, 1990). On täheldatud, et keskmise inimese enesehinnang on sotsiaalselt soovitav vähemalt kahes mõttes: esiteks langeb hinnang enamasti skaala positiivsele poolele; teiseks kalduvad inimesed ennast sotsiaalselt soovitavamate omaduste puhul kõrgemini hindama (Edwards, 1957; Konstabel, jt, 2006; Konstabel, 2006). Individuaalse diferentsi muutujana defineeritakse sotsiaalse soovitavuse mõistet inividide tendentsina reageerida vähem või rohkem väidete sotsiaalse soovitavuse karakteristikutele. Ükskõik, kas seda tendentsi omistatakse heakskiidu vajadusele, tahtlikule moonutamisele või alateadlikule kaitseseisundis olemisele on enesehinnangulise aruande mõju sama: kõrge sotsiaalse soovitavusega inividid saavad kohanemises (*adjustment*), meelekindluses, sotsiaalsuses ning teistes sotsiaalselt soovitud omadustes kõrgeimaid tulemusi, kui nad tegelikult vääriskid. Madala sotsiaalse soovitavusega inividid annavad endast täpsema pildi (McCrae & Costa, 1983).

Sotsiaalse soovitavuse käsitleused

Sotsiaalse soovitavuse teema on isiksuseuurijaid huvitanud selle haru algusaegadest saadik. John jt. (1999) viitasid oma leksikaalse lähenemise ajaloolises ülevaateatriklis, et juba Allport ja Odbert (1936) märkasid sotsiaalse soovitavuse probleemi. Nad soovitasid, et psühholoogid peaksid jätma välja hinnanguid andvad sõnad (nt „armastusväärne“ (*amiable*), „meeldiv“ (*agreeable*)). Sotsiaalselt soovitav vastamine on kalduvus teha üleliia positiivseid enesehinnanguid ning see probleem on eriti aktuaalne valdkondades, kus on olemas motivatsioon endast parema pildi loomiseks (Paulhus, 1991). Mida soovitavamana mingit tunnust hinnatakse, seda enam inimesed seda tunnust endale omistavad. Inimestel on kas üldiselt soovitavaid tunnuseid rohkem kui ebasoovitavaid või siis ei olnud nad oma hinnangutes ausad (Edwards,

1957). Anastasi (1982) arvab, et sotsiaalselt soovitatav vastamine tähendab, et isiksuseomaduste testis on valikuvõimalusi, mille valimine on vastaja arvates sotsiaalselt soovitamam kui teiste valikuvõimaluste valimine. Varasemad ja mõjukad sotsiaalse soovitusliku kontseptualiseeringud on ajapikku muutunud. Kõige märkimisväärsimateks on olnud Paulhus'i (1984; 1991) edasiarendused. Ta jagab sotsiaalselt soovitava vastamise kaheks protsessiks. Esimene nendest on „muljekujundamine“ (*impression management*), mille all mõeldakse vastuste tahtlikku üleliia positiivselt kujundamist auditooriumile mõju avaldamise eesmärgil. Muljekujundamine on siis, kui „auditooriumi jaoks fabritseeritakse eneseesitlus“. Seda peetakse isiksuse enesehinnangutes tülilaks faktoriks. Teine on „ennastpettev eneseupitamine“ (*self-deceptive encement*), mille all mõeldakse alateadlikku protsessi, mille käigus soovitakse ennast näidata soositavamas valguses, kus vastaja ise usub positiivse enesehinnangu tõepärasusse. Seda peetakse sotsiaalse soovitusliku healoomuliseks vormiks, mis isiksuse-alaste uuringute käigus paratamatult tekib ning seda on tihedalt seostatud isiksuse kohanemisega, alateadliku kaitseseisundiga, optimisismi, eneseaustuse ja vaimse tervisega. Olson ja Johnson (2001), uurides tõelist „mina“ (*actual-self*) ja esitatud „mina“ (*presented-self*), leidsid kolm suuremat muljekujundamise rühma: järjekindlad (*consistents*), paindlikud (*flexible*) ja jäigad (*rigid*) muljekujundajad, kusjuures kõige soodsamas valguses lasid end välja paista järjekindlad muljekujundajad. Muljekujundamist puudutavates seletustes käsitletakse selliseid aspekte nagu üldnormide olemasolud. Järjekindla muljekujundamise rühma liikmele lisab vastav tegevus usaldusväärust ja võimaldab tal teisi edukamalt mõjutada (Tedeschi, jt, 1971). Lönningqvist jt, (2007) leiavad oma uurimuses, et muljekujundamine on vastamistingimuste poolt tugevalt mõjutatud, vastamisstiilist mingil määral ja isiksuseomaduste individuaalsete erinevuste poolt minimaalselt mõjutatud, peamiselt avaldavad mõju neurotismi ja ekstraversuse dimensioonile. Paulhus & John (1998) leidsid, et sotsiaalselt soovitatavat vastamist mõjutab ka „egoistlik kalle“ (*egoistic bias*) ja „moralistlik kalle“ (*moralistic bias*). Need enesepeetuse kalduvused on seotud fundamentaalsete väärtuste, tegevuste ja suhtlemise väljendusega, mis on nii või teisiti võimu ja heakskiidu motiivideks. Sotsiaalset soovituslikust seostatakse ka Alfa ja Gamma lähenemisega (Wiggins, 1964). Alfa on „egoistlik“ kalduvus liialdada oma sotsiaalse ja intellektuaalse staatusega. See kalduvus väljendub üliposiitivsetes ekstraversuse ja domineerimise hinnangutes. Kusjuures on leitud, et see ühildub alateadliku hinnangu moonutamisega. Gamma on

„moralistlik” kalduvus omistada endale „pühaklikke“ (*saint-like*) omadusi, mis väljenduvad üliposiitivsetes sotsiaalsuse, kohusetundlikkuse (*dutifulness*) ja tagasihoidlikkusena (*restraint*) ning seda on seostatud tahtliku moonutamisega. Arvatakse, et isiksusetestidele vastates on inimestel ilmne enese positiivsemana näitamise kalduvus. Samas võivad esineda olemuslikud individuaalsed erinevused teistega positiivsete suhete säilitamise motiivides ning isegi siis, kui need on seotud sotsiaalse soovitavuse enesesooximiskalduvusega, võivad need siiski selgitada väliseid, positiivseid sotsiaalseid käitumisviise nagu grupisisene koostöö (Graziano, jt, 1997), konfliktide vähendamine (Graziano, jt, 1997; Jensen-Campbell, jt, 2001) ja püüe kontrollida emotsioone (Cunningham, Wong, jt, 1994; Tobin, jt, 2000).

Hafdall jt, (2000) arvavad, et rohkem kui ükski teine dimensioon viiefaktorilises lähenemises, sisaldab Sotsiaalsuse dimensioon kõige rohkem sotsiaalselt soovitavaid omadusi. Kontseptuaalsest vaatepunktist lähtuvalt on Sotsiaalsuse dimensiooni seostatud inimestevaheliste suhetega. Täpsemalt öeldes on see seotud individuaalsete erinevustega oma motivatsioonis säilitada teiste inimestega positiivseid suhteid (Digman, 1997; Wiggins & Trapnell, 1997). Uuringus, kus võrreldi NEO-PI-R isiksuse skaala faktorilist struktuuri valimis, kus vastajad olid erinevalt motiveeritud sotsiaalse soovitavuse väidetele vastama, leiti, et NEO-PI-R faktoriline struktuur jäi samaks (Marshall, jt, 2005). Sotsiaalsuse dimensiooni hindamisel võib läbivaks jooneks olla sotsiaalselt soovitaval viisil vastamine (Paulhus, 1991). Paulhus jt (1995) leidsid, et kontekstikõikuvamad on sotsiaalsuse ja meelekindluse dimensioonid. Oma uurimuses leidsid Graziano, Tobin (2002), et juhul kui Sotsiaalsuse dimensioon on seotud sotsiaalselt soovitud vastamisega (*socially desirable responding, SDR*), siis a) on muljekujundamise aspekt kesksem kui enesepettus (*self-deception*) või enesejälgimise (*self-monitoring, SM*) oskus; b) Suure Viisiku dimensioonide hulgas ei pruugi sotsiaalsuse dimensioon olla sotsiaalselt soovitaval viisil vastamise ainuke probleem. Neurootilisus ja meelekindlus võivad olla isegi rohkem sotsiaalselt soovitud vastamisega seotud. Kui sotsiaalset soovitavust kasutatakse Sotsiaalsuse dimensioonide mõjude selgitamiseks, siis tavaliselt eeldatakse, et sotsiaalne soovitavus asetseb käitujates, mitte käitumise tajujates. Samas on tehtud uurimusi, milles on leitud, et inimeste enesehinnang korreleerub „tajuja efektiga”- tendentsiga vaadelda kõiki teisi inimesi vastava omaduse osas sarnasena (Kenny, 1994; Graziano, jt, 2002; Konstabel, 2006). Mõned uurijad on jõudnud järeldusele, et inimeste püüdlus vastata otsitavale ideaalile või anda sotsiaalselt soovitud vastuseid ei mõjuta

testitulemuste usaldusväärsust (Tett, Jackson & Rothstein, 1991). Samas on uurijaid, kes väidavad, et testitulemuste kaldel on negatiivne mõju isiksusetestide valiidsusele (Muller-Hanson, jt., 2003; Rosse, jt. 1998). Üheks peamiseks isiksusetestide tulemusi mõjutavaks faktoriks peetakse sotsiaalselt soovitatavat vastamist. Vastuste moonutuste selekteerimise eesmärgil on loodud erinevaid valiidsusskaalasid. Tuntumad nendest on MMPI (Taylor, 1953), Edwards'i Sotsiaalse soovitusliku skaala (Edwards, 1957); Marlow-Crowne'i Sotsiaalse soovitusliku skaala (Crowne & Marlowe, 1960); Valetamise skaala (Eysenck & Eysenck, 1964); Sotsiaalse Soovitusliku BIDR (*Balanced Inventory of Desirable Responding*) skaala (Paulhus, 1984); jne. Paulhus (2002) soovib kahte erinevat valiidsusskaala konstrueerimise meetodit: a) sotsiaalselt soovitava vastamise skaala, mis on kombineeritud väidetest, mis kõige paremini eristavad või b) lisada küsimustikku väited, mis on küll sotsiaalselt väga soovitatavad, kuid harva tõesed. Samas on rida uuringuid, mis kinnitavad, et traditsiooniliste sotsiaalse soovitusliku skaalade kasutamine ei suurenda enese- ja teiste hinnangute vahelisi korrelatsioone (McCrae & Costa, 1983; Borkenau & Ostendorf, 1992) ning on osutunud suhteliselt ebaefektiivseteks. Samas leidsid Konstabel jt (2006), et sotsiaalse soovitusliku kontrollimine sotsiaalse soovitusliku indeksiga saab tõsta isiksuseskaala, vähemalt mõnede tunnuste, konsensuslikku valiidsust.

Uurimistöö eesmärk

Erinevad uuringud on leidnud mitmeid faktoreid, mis mõjutavad isiksusetestide valiidsust ning stabiilsust. Antud uuringu huviorbiidiks on sotsiaalne soovituslikus ning testi esitamiskorrektsioon. Minule näib üsna usutavana, et see järjekord, kuidas teste esitatakse, mõjutab vastajate poolt antavaid vastuseid. Kuna enesehinnanguid ei peeta objektiivseteks, siis üritatakse neid kontrollida objektiivse välise kriteeriumiga. Sellepärast kaasatakse uuringusse isikut tundvad isikud (abikaasad, töökaaslased, sõbrad jne.). Samas ei ole ka need hinnangud vabad tehislikkusest nagu näiteks halo efekt, kus tuttava sotsiaalne soovituslikus tekitab vajaduse oma partnerit üleliia soosivalt hinnata. Kuigi nii enda kui ka teiste enesehinnangud sisaldavad viga (*error*) või kallutatust (*bias*), ei jaha nad samu mõjutusi (McCrae & Costa, 1983). Selles uurimuses kasutati moonutuste väljaselgitamise eesmärgil enesekohaste hinnangute ning neid tundvate inimeste vahelisi korrelatsioone. Sotsiaalse soovitusliku uurimiseks

kasutan Hofstee (2003) poolt pakutud sotsiaalse soovitususe indeksi (SDI) meetodit. SDI mõõdab püsivat vastajapoolset tendentsi nõustuda sotsiaalselt soovitatavate väidetega ja mitterõustuda sotsiaalselt ebasoovitavate väidetega. Sotsiaalse soovitususe indeks on üksikvastuste kaalutud keskmine, kus iga vastuse kaal on võrdne vastava testiväite sotsiaalse soovitususe hinnanguga, kusjuures nii testivastused kui sotsiaalse soovitususe hinnangud on väljendatud kõrvalekalletena skaala neutraalsest keskpunktist. Seda meetodit on kasutanud ka Konstabel, Aavik ja Allik (2005); Kivisik (2005).

Vaatleme ka isiksuse viiefaktorilist jaotuvust juhul, kui sotsiaalselt soovitatavastamine on oletatav. Avalikkuse tingimustes, kus peab avaldama oma isikuandmed, peaksid saadud skoorid olema kõrgemad kui täiesti anonüümsetes tingimustes, sest seal tekitab olukord muljekujundamise (Paulhus, 1984). See oli lähtepunkt selleks, et soodustada hindamisprotsessis sotsiaalselt soovitatavaid vastuseid, oli kõikidel osalejatel vabatahtlikkuse alusel võimalus avalikustada oma isikuandmed.

Hüpoteesid

Eeldan, et a) grupp 1 puhul, kellele esitati esimesena sotsiaalse soovitususe hindamiseks mõeldud väidete skaala ning siis isiksuseomadusi hindav väidete skaala, saadakse kõrgemad omavahelised ning isikusisesed korrelatsioonid N; C; E skaalades b) grupp 2 puhul, kellele esitati kõigepealt isiksuseomadusi hindav väidete skaala ning siis sotsiaalse soovitususe hindamiseks mõeldud väidete skaala, saadakse madalamad omavahelised ning isikusisesed korrelatsioonid N; C; E skaalades c) sotsiaalse soovitususe kontrollimine sotsiaalse soovitususe indeksiga saab tõsta isiksuseskaala konsensuslikku valiidsust.

Meetod

Uurimuses osalejad

Andmete kogumine toimus 2006. a. kevadest kuni 2007. a. kevadeni. Uurimuses osalejatel oli võimalik oma ees- ja perekonnanimi ning aadress kirjutada. Seda võimalust ei kasutanud 4 osalejat. Osalejatele jagati ümbrikega kolm ankeeti, millest üks oli mõeldud iseenda individuaalseks hindamiseks ning kaks ankeeti koos ümbrikega pidid nad andma teda tundvatele isikutele. Instruktsiooni järgi sobisid isikud, kellega ta on vähemalt kaks nädalat tuttav olnud. Katseisikutele jagati kokku

200 komplekti ankeediblankette (kokku 600 üksikankeeti) koos ümbrikega. Tagastati 412 üksikankeeti, millest komplektseks osutus 93 ankeedikomplekti. Komplektseks ankeedikomplektiks lugesin ankeedid, mille tagastasid nii isik ise kui ka kaks teda tundvat isikut. Puudulikult täidetuks osutus komplektsest tagastatutest 2 ankeeti, mille tõttu 2 isikut omavad ainult ühe tuttava isiku hinnanguid. Lõppanalüüsi kaasasime 8 mitte-komplektset ankeedikomplekti, kuna neil oli vähemalt ühe tuttava inimese poolne hinnang. Seega lõppanalüüsis oli 10 mitte-komplektset ankeedikomplekti, kus oli ainult ühe tuttavapoolne hinnang. Üksikuteks ankeetideks jäi 95 ankeeti. Seega hilisemal andmete analüüsimisel kasutati 291 üksikankeeti. Iseennast hindavad isikud olid vanuses 18-79 aastat, keskmise vanusega 40.3 (SD = 12.2; 77 naist ja 23 meest) ning tuttavat isikut hindavad isikud olid vanuses 18-79 aastat, keskmise vanusega 37.8 (SD = 12.9; 131 naist ja 61 meest).

Mõõtmisvahendid

Uurimustes on märgatud, et viie faktori mudelil põhinevate küsimustike kriteeriumi valiidsus on parem ning arvatakse, et isiksuse mõõtmise uurimustes tuleks eelistada viiel faktoril põhinevaid küsimustikke (Salgado, 2003).

Uurimuses kasutati isiksuse küsimustikku LKM-60/LKT-60, sotsiaalset soovitusi hindavat küsimustikku LKS-60 ning lisaks veel 18 emotsiooni või tundmust kirjeldav ankeeti EM-18, mida antud uurimuses ei käsitleta. LKM-60 test koosneb NEO-PI-R (*Revised NEO Personality Inventory*, Costa & McCrae, 1992) alaskaalade lühikirjeldustest ning mõõdab viit isiksuse põhidimensiooni N, E, O, A, C. Test koosneb kuuekümnest väitest, iga alaskaala kohta on konstrueeritud kaks väidet: positiivne ning negatiivne. Testi väited on saanud heakskiidu NEO-PI loojalt Robert R. McCrae'lt. Testi täitjal palutakse hinnata kuivõrd esitatud väited tema kohta kehtivad, kasutades vastamiseks 7-punktilist skaalat -3-st (*täiesti vale*) kuni +3-ni (*täiesti õige*). Täpseks instruktsiooniks oli: "Palun hinnake kuivõrd järgnevad väited Teie kohta kehtivad."

LKT-60 oli koostatud LKM-60 alusel, kusjuures muudeti ainult seda, et väited olid koostatud ainsuse kolmandas pöördes. Vastamisel kasutati 7-punktilist skaalat -3-st (*täiesti vale*) kuni +3-ni (*täiesti õige*); neutraalsust väljendas 0.

Instruktsiooniks oli: "Palun hinnake kuivõrd järgnevad väited Tema kohta kehtivad." Selleks, et leida sotsiaalse soovitusi indeks (SDI), koostati LKM-60 (isiksuse skaala) alusel LKS-60 (sotsiaalse soovitusi skaala). Vastamine toimus 7-

punktilisel skaalal -3-st (*äärmiselt ebasoovitatav*) kuni +3-ni (*äärmiselt soovitatav*). Neutraalsust näitas 0. Instruksiooniks oli: "Inimesi kirjeldavad väited sisaldavad endas tihti hinnangulist informatsiooni. Mõningaid omadusi peetakse teiste heakskiidu saamisel olulisemaks, samal ajal, kui teisi omadusi ei kiideta teiste poolt üldsegi heaks. Palun märkige iga väite (kirjelduse) juurde, kas nõustumine sellise väitega oleks teiste inimeste heakskiidu saamisel soovitatav või mittesoovitatav. Või väljendab see väide neutraalset omadust?"

Uurimuses osaleja täitis kolmest enesehinnangu testist koosneva testikomplekti: LKM-60 (isiksuse skaala); LKS-60 (sotsiaalse soovitatavuse skaala) ja EM-18. Uurimuses osaleja (hinnatav) andis kahele teda tundvale isikule (hindajatele) kaks testikomplekti. Hinnatavat tundvad isikud (hindajad) täitsid LKT-60 (isiksuse skaala), LKS-60 (sotsiaalse soovitatavuse skaala) ja EM-18.

Testikomplekte oli kahte erinevat versiooni. Ühel versioonil pidi kõigepealt täitma LKS-60 (sotsiaalse soovitatavuse skaala), siis LKM/T-60 (isiksuse skaala) ning emotsioone väljendava ankeedi EM-18. Teisel variandil pidi esimesena täitma LKM/T-60 (isiksuse skaala), seejärel LKS-60 (sotsiaalse soovitatavuse skaala) ja emotsioone väljendava ankeedi EM-18. Ankeedid jagati osalejatele juhuslikkuse alusel.

Tulemused

Kõigepealt vaatlisin isiksuse põhidimensioonide sisereliaablusi ning enda ja teiste hinnatud isiksuseomaduste omavahelisi korrelatsioone gruppide lõikes. Sisereliaablused on grupp 1 ning grupp 2, neljal dimensioonil väga kõrged, jäädes vahemikku 0.8 kuni 0.9. Sotsiaalsuse dimensiooni Cronbach'i α oli võrreldes teiste dimensioonidega madalam. Samas olid grupp 2 sisereliaablused kõikides dimensioonides kõrgemad kui grupp 1. Vaatlisin ka enese ja teiste hinnangute vahelisi korrelatsioone. Saadud andmed on välja toodud tabelis 1.

Tabel 1. *Isiksuseomaduste dimensioonide sisereliaablused ning enda ja teiste hinnangute vahelised korrelatsioonid gruppide lõikes.*

	Grupp1		Grupp2	
	Enda ja teiste hinnangute		Enda ja teiste hinnangute	
	α	korrelatsioonid	α	korrelatsioonid
Neurootilisus	0.83	0.56***	0.88	0.43**
Ekstravertsus	0.81	0.65***	0.83	0.60***
Avatus	0.76	0.46**	0.85	0.68***
Sotsiaalsus	0.57	0.33*	0.64	0.45***
Meelekindlus	0.85	0.38**	0.84	0.47***

Märkus. Grupp1 (N=52); Grupp2 (N=49). * $p < 0.05$; ** $p < 0.01$; *** $p < 0.001$

Grupp 1 enda ja teiste vahelised korrelatsioonid olid kõige kõrgemad ning statistiliselt olulisimad neurootilisuse ning ekstravertsuse skaalal. Head ning statistiliselt olulised olid korrelatsioonid avatuse ja meelekindluse skaalal. Tagasihoidlikumaks, kuid statistiliselt oluliseks osutus sotsiaalsuse skaala enda ja teiste vaheline korrelatsioon. Grupp 2 enda ja teiste vahelised korrelatsioonid on kõrgeimad avatuse ja ekstravertsuse skaalal. Meelekindluse, sotsiaalsuse ning neurootilisuse skaalal on korrelatsioonid nõrgemad, kuid samas on kõik väärtused statistiliselt olulised. Enda ja teiste vahelised korrelatsioonid, vaadeldes kogu valimit koos (N=101), olid järgmised: neurootilisus 0.50; ekstravertsus 0.61; avatus 0.58; sotsiaalsus 0.38; meelekindlus 0.46. See tulemus on kooskõlas varasemate uuringutega, mille kohaselt on sotsiaalsust kõrvaltvaatajatel raskem hinnata (Allik, jt, 2003).

Tabelis 2 on välja toodud enese ja teiste isiksuseomaduste keskmised skoorid. Keskmiste võrdlemiseks kasutati t-testi. Keskmiste muutus on statistilisest oluline grupp 1 avatuse ja meelekindluse skaalal ning grupp 2 avatuse, meelekindluse ning ekstravertsuse skaalal.

Tabel 2 *Isiksuse dimensioonide keskmised skoorid ja standardhälbed ning gruppide vaheliste keskmiste erinevused.*

	Grupp 1						Grupp 2					
	Enda m	hinn. SD	Teiste m	hinn. SD	t	p	Enda m	hinn. SD	Teiste m	hinn. SD	t	p
Neurootilisus	-11.9	9.7	-12.9	8.3	0.8	0.412	-7.5	11.8	-9.6	10.0	1.3	0.216
Ekstravertsus	7.9	10.45	7.5	10.7	0.3	0.786	7.1	11.1	10.4	9.9	-2.4	0.018
Avatus	10.1	8.6	6.8	8.8	2.6	0.012	11.8	10.2	8.2	8.1	3.2	0.002
Sotsiaalsus	13.3	6.7	13.4	8.4	-0.1	0.932	12.0	7.0	10.3	6.2	1.7	0.096
Meelekindlus	14.4	10.0	17.7	7.5	-3.3	0.023	9.4	10.8	14.3	8.7	-3.4	0.002

Märkus. Grupp 1 N=52; Grupp 2 N=48.

Võrreldes hinnanguid kahe erineva grupi vahel on grupp 1 enda ja teiste hinnangud neurootilisuse skaalal tunduvalt madalamad ning sotsiaalsuse ja meelekindluse keskmised väärtused kõrgemad kui grupil 2. Avatuse hinnangud on grupp 2 kõrgemad võrreldes grupp 1 ning erinevused on statistiliselt olulised.

Edasi leidsin sotsiaalselt soovitatavate hinnangute põhjal SDI väärtused. SDI leidmiseks teisendasin LKM-60 (isiksuse skaala enesehinnangu) ning LKT-60 (isiksuse skaala teiste hinnangu) üksikküsimuste vastused ja LKS-60 (sotsiaalse soovitatavuse skaala) väidetele antud hinnangud skaalale -1 kuni +1. Teisendatud vastused korrutasin teisendatud sotsiaalse soovitatavuse hinnangutega. Saadud skoorides näitavad positiivsed väärtused tendentsi vastata sotsiaalselt soovitaval viisil (korrutis on +1 nii

täielikul nõustumisel maksimaalse sotsiaalse soovitava väitega kui ka täielikul mittenõustumisel sotsiaalselt ebasoovitava väitega). SDI väärtuseks on sotsiaalse soovitavuse hinnangutega korrutatud testivastuste keskmine üle kõigi väidete. Enda antud hinnangute põhjal oli grupp 1 enda hinnatud SDI=0.17 (SD=0.08) ja grupp 2 enda hinnatud SDI=0.14 (SD= 0.08). SDI-de võrdlemisel t-testiga ilmnas, et erinevus on statistiliselt oluline ($p < 0.05$): $t(49)=2.24$. Teiste antud hinnangute põhjal oli grupp 1 hinnatud SDI=0.16 (SD=0.07) ja grupp 2 teiste hinnatud SDI=0.15 (SD= 0.06). SDI-de võrdlemisel t-testiga ilmnas, et erinevus ei ole statistiliselt oluline.

Järgmisena leidsin milline on enda ja teiste keskmiste hinnangute vaheline korrelatsioon. Kõige nõrgem korrelatsioon 0.38 oli sotsiaalsuse skaalal ning kõige kõrgem oli ekstravertsuse ja avatuse skaalal 0.61. Täpsem ülevaade on esitatud Tabelis 3.

Tabel 3 *Enda ja teiste vahelised korrelatsioonid sotsiaalse soovitavuse (SDI) kontrollimisel*

	Neurootilisus	Ekstravertsus	Avatus	Sotsiaalsus	Meelekindlus
r	0.50	0.61	0.58	0.38	0.46
r (c)	0.52	0.66	0.66	0.43	0.64
z	-0.15	-0.97	-1.74	-0.78	-2.17
p	0.44	0.17	0.04	0.22	0.02

Märkus. N=101; r–korrelatsioon enda ja teiste hinnangute vahel; r (c)–korrelatsioon regressioonijääkide vahel, kus isiksuseskaalades on mõlemal testimiskorral kontrollitud sotsiaalse soovitavuse indeksit (*bipartial correlation*); z – z-statistik sõltuvate korrelatsioonide erinevuse testimiseks (Steiger, 1980).

Järgmisena arvutasin korrelatsiooni regressioonijääkide vahel, kus isiksuseskaalades on mõlemal korral kontrollitud sotsiaalse soovitavuse indeksit. Sotsiaalselt soovitava vastamise kontrollimisel suurenesid enda ja teiste vahelised korrelatsioonid kõikides dimensioonides. Korrelatsioonide r ja r (c) erinevuse testimiseks kasutasin Steigeri z-statistikut. Sõltuvate korrelatsioonide r (c) tulemustest selgub, et statistiliselt olulised on meelekindluse ja avatuse skaala korrelatsioonide muutused. Need tulemused toetavad osaliselt hüpoteesi, et sotsiaalse soovitavuse kontrollimine sotsiaalse soovitavuse indeksiga saab tõsta isiksuseskaala konsensuslikku valiidsust, mis leidis kinnitust Konstabel jt (2006) tehtud uurimuses. Osaliselt sellepärast, et me leidsime korrelatsioonide muutusi igal dimensioonil, kuid statistilist väärtust omasid erinevused ainult avatuse ja meelekindluse korrelatsioonide muutuses.

Tabelis 4 on välja toodud enese ja teiste sotsiaalse soovitavuse keskmised skoorid. Keskmiste võrdlemiseks kasutati t-testi. Keskmiste muutus on statistiliselt oluline

grupp 1 avatuse ja meelekindluse skaalal ning grupp 2 avatuse, meelekindluse ning ekstravertsuse skaalal. Enda isiksuseomaduste ning sotsiaalse soovitususe hinnangute vahelised korrelatsioonid olid kõrgeimad ning statistiliselt olulisimad neurootilisuse, meelekindluse skaalal. Korrelatsioon oli kõrge ka ekstravertsuse skaalal ning tagasihoidlikumaks jäid korrelatsioonid sotsiaalsuse ja avatuse skaalal. Teiste isiksuseomaduste ning sotsiaalse soovitususe hinnangute vahelised korrelatsioonid olid kõrgeimad meelekindluse 0.82; avatuse 0.75 ja neurootilisuse dimensioonis 0.69 ning tagasihoidlikumad sotsiaalsuse 0.54 ja ekstravertsuse 0.53 dimensioonil.

Tabel 4 *Enda ja teiste hinnatud sotsiaalse soovitususe keskmised väärtused, standardhälve ning isiksuseomaduste ja SDI vaheline korrelatsioon*

	Grupp 1				Grupp 2					
	<i>m</i>	<i>SD</i>	<i>r(enda)</i>	<i>r(teiste)</i>	<i>m</i>	<i>SD</i>	<i>r(enda)</i>	<i>r(teiste)</i>	<i>t</i>	<i>p</i>
Neurootilisus	-11.88	0.98	-0.87	-0.69	-7.67	2.04	-0.82	-0.72	-1.96	0.053
Ekstravertsus	7.88	0.34	0.59	0.53	7.22	-3.31	0.36	0.34	0.31	0.759
Avatus	9.90	3.08	0.37	0.75	12.06	3.60	0.29	0.45	-1.11	0.269
Sotsiaalsus	13.29	-0.11	0.48	0.54	12.06	1.58	0.57	0.59	0.90	0.372
Meelekindlus	14.42	-3.25	0.86	0.82	9.71	-4.64	0.74	0.77	2.25	0.027

Märkus. Grupp 1 N=52; Grupp 2 N=48; *m* - sotsiaalse soovitususe keskmised väärtused; *SD* - sotsiaalse soovitususe hinnangute standardhälbed; *r(enda)* – iseenda isiksuseomaduste ning sotsiaalse soovitususe vahelised korrelatsioonid; *r(teiste)* – teiste hinnatud isiksuseomaduste ning sotsiaalse soovitususe vahelised korrelatsioonid; kahe viimase välja puhul on tegemist t-testiga.

Grupp 2 enda ja teiste hinnatud isiksuseomaduste ning SDI vahelised korrelatsioonid on kõrgeimad neurootilisuse, meelekindluse skaalal ning madalaimad avatuse ja ekstravertsuse skaalal. Nagu oli oodata, esitlesid need osalejad, kes said täita enne sotsiaalse soovitususe skaala, ennast vähem neurootilistena, rohkem meelekindlamatena ning sotsiaalsetena võrreldes nende osalejatega, kes said enne täita isiksuseomaduste väiteid. Esitamisjärjekord näib mõjutavat hinnanguid neurootilisuse ja meelekindluse skaalal. Grupp 1 tulemused toetavad uuringute tulemusi, mille kohaselt kõige soositum viiefaktorilise mudeli isiksuseomadus on meelekindlus (Konstabel, Virkus, 2006). Grupp 2 tulemustest selgub, et soositumaks isiksuseomaduseks on avatus ja sotsiaalsus. Samas on kahe grupi t-testi võrdlusest näha, et testi esitamisjärjekord ei mõjuta statistiliselt oluliselt E, O ning A dimensiooni hinnanguid, kuid mõjutab N ning C.

Järgmisena vaatlesin gruppide lõikes isikute enda hinnangute ning SDI vahelisi korrelatsioone ning enda ja teiste hinnangute omavahelisi korrelatsioone alaskaalade lõikes, mida kajastab Tabel 5.

Tabel 5 Gruppidevahelised korrelatsioonid SDI ja isiksuse alaskaalade lõikes.

	Grupp 1			Grupp 2		
	Enda hinnangute korrelatsioon SDI-ga	Teiste hinnangute korrelatsioon SDI-ga	Enda ja teiste hinnangute omavaheline r	Enda hinnangute korrelatsioon SDI-ga	Teiste hinnangute korrelatsioon SDI-ga	Enda ja teiste hinnangute omavaheline r
Neurootilisus						
N1: Ärevus	-0.66***	-0.48***	0.42**	-0.68***	-0.57***	0.36*
N2: Vaenulikkus	-0.55***	-0.50***	0.42**	-0.66***	-0.57***	0.22
N3: Masendus	-0.70***	-0.46***	0.44***	-0.61***	-0.50***	0.51***
N4: Enesekontroll	-0.65***	-0.51***	0.58***	-0.66***	-0.58***	0.36*
N5: Impulsiivsus	-0.50***	-0.39**	0.34**	-0.62***	-0.41**	0.44**
N6: Haavatavus	-0.65***	-0.60***	0.32**	-0.56***	-0.66***	0.44**
Ekstravertsus						
E1: Soojus	0.38**	0.67***	0.35**	0.43**	0.54***	0.58***
E2: Seltsivus	0.39**	0.35**	0.48***	0.25	0.12	0.57***
E3: Kehtestatavus	0.62***	0.37**	0.66***	0.32*	0.20	0.36*
E4: Aktiivsus	0.57***	0.32*	0.45***	0.17	0.18	0.33*
E5: Seiklusjanu	0.05	0.30*	0.58***	-0.04	0.19	0.44**
E6: Posit. emotsioonid	0.42**	0.55***	0.47***	0.38**	0.36*	0.57***
Avatus						
O1: Fantaasia	0.11	0.59***	0.47***	-0.03	0.16	0.48***
O2: Kunst	0.51***	0.51***	0.31*	0.24	0.34*	0.61***
O3: Ideed	0.37**	0.62***	0.15	0.22	0.38**	0.23
O4: Teod	0.23	0.52***	0.30*	0.19	0.42**	0.52***
O5: Ideed	0.19*	0.55***	0.53***	0.16	0.32*	0.50***
O6: Väärtused	0.01	0.48***	0.12	0.31*	0.05	0.25
Sotsiaalsus						
A1: Usaldus	0.45***	0.61***	0.10	0.59***	0.29*	0.50***
A2: Siirus	0.55***	0.42**	0.11	0.47***	0.68***	0.27
A3: Omakasupüüdmat	0.47***	0.64***	0.45***	0.34*	0.53***	0.31**
A4: Järeleandlikkus	0.12	0.43**	0.54**	0.22	0.37**	0.47***
A5: Tagasihoidlikkus	-0.05	-0.16	0.42**	0.11	-0.12	0.15
A6: Osavõtlikkus	0.15	0.41**	0.26	0.18	0.21	0.17
Meelekindlus						
C1: Asjatundlikkus	0.69***	0.75***	0.40**	0.60***	0.74***	0.54***
C2: Korralikkus	0.52***	0.52***	0.32***	0.47***	0.39**	0.43**
C3: Kohusetunne	0.68***	0.54***	0.22***	0.48***	0.70***	0.56***
C4: Eesmärgipärasus	0.60***	0.57***	0.39***	0.47***	0.54***	0.38**
C5: Enese-distsipliin	0.67***	0.48***	0.37***	0.57***	0.62***	0.34*
C6: Kaalutlemine	0.56***	0.43**	0.57***	0.51***	0.38**	0.42**

Märkus. Grupp1 (N=52) ; Grupp2 (N=48). * p < 0.05; ** p < 0.01; *** p < 0.001

Tulemustest selgub, et mõlemad grupid hindasid sotsiaalselt kõige ebasoovitavamateks neurootilisuse (N1...N6) dimensiooni isiksuseomadusi. Kõige soovitatavamad isiksuseomadused olid meelekindluse (C1...C6) ja ekstravertsuse (E1..E6) dimensiooni isiksuseomadused. See tulemus on suhteliselt sarnane Konstabel (2006) tehtud uurimusega. Avatuse dimensioonis hinnati sotsiaalselt soovitavaks O1:

fantaasia ning O5: ideed. Grupp 1 hinnangud olid enamjaolt kõrgeimad ning statistiliselt olulisemad. Grupp 2 enese ja teiste hinnangute vahelised korrelatsioonid olid kõrgeimad ning statistiliselt olulisimad N3: masendus; E1: soojus; E2: seltsivus; E6: positiivsed emotsioonid; O1: fantaasia; O2: kunst; O4: teod; O5: ideed; A1: usaldus; A4: järeleandlikkus; C1: asjatundlikkus ning C3: kohusetunne.

Faktorilise struktuuri stabiilsuse uurimiseks kasutasin faktorite pööramist Procrustese meetodil kasutades selleks SAS programmi. See meetod aitab kontrollida kõikide isiksuseomaduste 30 alaskaala x 5 põhiskaala maatriksit, mille abil saame vaadelda isiksuse dimensioonide faktorilist jaotuvust. Isiksuseomaduste mina hinnangute andmetest seletasid 5 faktorit ära 59% andmete variatiivsusest ning teiste hinnangutest 64%. Enda hinnangutest oli kongruentseim ekstraversuse faktor (0.94) ning kõige vähem kongruentne oli sotsiaalsuse faktor (0.81). Ülejäänud olid neurootilisus 0.92; avatus 0.87; meelekindlus 0.98. Teiste isiksuseomaduste faktorite kongruentsused olid paremad. Kõige kongruentsemad olid neurotismi faktor (0.93); ekstraversuse (0.93) ning meelekindluse (0.89) faktor. Veidi madalamad olid sotsiaalsuse (0.90) ning avatuse (0.89) faktorite kongruentsused. Tulemused on esitatud Lisas 1. Tulemuste struktuuris on suhteliselt selgelt eristuv viiefaktoriline mudel, mis on Eesti NEO PI-R-iga (Kallasmaa, jt, 2000) sarnane. Siinkohal pean märkima, et kuna valimi suurus oli väike (enda hinnangutel N=100; teiste hinnangutel N=197), on see piiravaks teguriks suuremate üldistuste tegemisel.

Arutelu

Selle uurimuse eesmärgiks oli vaadelda isiksuse ning sotsiaalse soovitusliku omavahelisi seoseid testi esitamise järjekorraga. Vaatlesime ka isiksuseomaduste faktorilist struktuuri. Sotsiaalse soovitusliku keskmiste hinnangute kõrgeid skoorid viitavad testivastuste moonutuste võimalikkusele antud alaskaalades. Kuna grupp 1 hinnangute keskmised skoorid on kõrgemad N; E; A; C slaalal, võime eeldada, et need on mõjutatud konteksti mõjudega. Uuringu tulemustest selgub, et inimestel on kergem hinnata ekstraversuse, avatuse, meelekindluse ning neurootilisuse dimensioone. Raskesti hinnatavateks peetakse sotsiaalsuse dimensiooni (Allik, jt 2003). Antud uuringus selgub, et enda ja teiste vahelised korrelatsioonid olid gruppide lõikes erinevad, kuid mõlemal grupil oli raskusi sotsiaalsuse isiksuseomaduste hindamisega. Enda ja teiste hinnangute korrelatsioon jäi 0.33 (grupp 1) ning 0.45

(grupp 2). Samas pean oluliseks rõhutada, et grupp 1 isiksuseomaduste hindamisel olid enda ja teiste vahelised korrelatsioonid kõikides dimensioonides kõrgemad. See tulemus viitab testi esitamisega seotud mõjutegurite olemasolule. Seega on oluline aspekt, et järjekord, milles teste esitatakse, mõjutab vastajate vastuseid. Juhul, kui on olukord, kus kõikide indiviidide nii enesehinnangute kui ka teiste hinnangute tulemused on sotsiaalse soovitususe poolt ühtlaselt ülespuhutud või moonutatud, siis pole ohtu isiksusetestidele. On uurijaid, kes on kritiseerinud viie faktori mudelit, kuna see on tundlik vastuste moonutustele ning ei suuda hinnata selliseid vastamisniheid nagu sotsiaalselt soovitud vastamine (Ben-Porath & Waller, 1992; Butcher & Rouse, 1996). Antud töö tulemused viitavad, et grupp 1 (said esimesena hinnata sotsiaalse soovitususe skaalat ning seejärel isiksuseskaalat) ning grupp 2 isiksuseomaduste iseenda hinnangute keskmised skoorid on erinevad. Keskmiste muutus on statistiliselt oluline grupp 1 avatuse ja meelekindluse skaalal ning grupp 2 avatuse, meelekindluse ning ekstraversuse skaalal.

Üritasin kontrollida ka sotsiaalselt soovitava vastamise mõju erinevates testimisjärjekordades vastamise tulemustele kasutades selleks Hofstee (2003) poolt soovitatud sotsiaalse soovitususe indeksi meetodit. Enda antud hinnangute põhjal oli grupp 1 ja grupp 2 enda hinnatud SDI erinevused statistiliselt olulised. Teiste hinnatud hinnangud grupp 1 ja grupp 2 vahel ei olnud statistiliselt olulised. SDI kontrollimisel saadud tulemused annavad osaliselt kinnitust hüpoteesile, et sotsiaalse soovitususe kontrollimine sotsiaalse soovitususe indeksiga saab tõsta isiksuseskaala konsensuslikku valiidsust, mis leidis kinnitust Konstabel jt (2006) tehtud uurimuses. Ma leidsin korrelatsioonide muutusi igal dimensioonil, kuid statistilist väärtust omasid erinevused ainult avatuse ja meelekindluse korrelatsioonide muutustes. Antud tulemus on võib-olla seotud valimi väiksusega. Samas on oluline fakt, et nii väikese valimi puhul oleme saanud informatsiooni, et SDI kasutamine on heaks vahendiks testimoonutuste kontrollimisel ja testi valiidsuse suurendamisel.

Ones & Reiss (1996) leidsid oma uurimuses, et suurimad Suure Viisiku sotsiaalse soovitususe korrelaatideks on neurootilisus ning meelekindlus, keskmine on sotsiaalsus ning ekstraversus ning avatus ei ole peaaegu üldse sotsiaalse soovitususega seotud. Uurimuse tulemused kinnitavad seda arvamust. Mõlemas grupis hinnati kõige ebasoovitavamateks isiksuseomadusteks N1:ärevus; N5:impulsiivsus; N6: haavatavus, kõige soovitatavamateks olid E1:soojus; E2:seltsivus; E5:seiklusjanu E6: positiivsed emotsioonid; O1:fantaasia; O5:ideed;

A3:omaksupüüdmatuse; A4: järeleandlikkus; C1:asjatundlikkus; C2:korralikkus; C3:kohusetunne; C4:eesmärgipärasus; C6: kaalutlemine.

Tulemustest ilmneb, et Suure Viisiku faktorstruktuur on väga püsiv, säilides ka siis, kui tõlkida ühest keelest teise, kasutades erineva kultuuritaustaga inimesi (Allik, Realo, Konstabel, 2003) ning isegi konteksti mõjude uurimustes (Rohtmets, 2004). Procrustese meetodit kasutades oli tulemusi võimalik interpreteerida viiefaktorilise struktuurina, mis kinnitab erinevate uuringute tulemusi. Siinkohal on oluline märkida, et enamik varasematest uuringutest on kasutanud ortogonaalset konfirmatiivset faktoranalüüsi meetodit, et käsitleda faktoriliste struktuuride vastavust valimi lõikes. Käesolevas uuringus kasutatud meetod andis samu tulemusi nagu ortogonaalsed pööramisprotseduuridki (Rohtmets, 2004; Smith, jt, 2001; Collings & Leaves, 1998; McCrae, jt, 1996). Tulemusest on suhteliselt selgelt eristuv viiefaktoriline mudel, mis on sarnane Eesti NEO PI-R-iga (Kallasmaa, jt, 2000). See tulemus on kooskõlas varasemate uuringutega, mis keskendusid mitmetele erinevatele sotsiaalse soovitus kontekstidele kasutades alternatiivseid NEO-PI-R-i mõõtevahendeid (Marshall, jt, 2005; Salgado, jt, 2003; Ellingson, jt, 2001; Salgado, jt, 2003; Collins & Gleaves, 1998). On uurijaid, kes on kritiseerinud viie faktori mudelit, kuna see on tundlik vastuste moonutustele ning ei suuda hinnata selliseid vastamisniheid nagu sotsiaalselt soovitud vastamine (Ben-Porath & Waller, 1992; Butcher & Rouse, 1996). Selles, kas isiksuse viiefaktoriline struktuur on stabiilne olenemata sotsiaalse soovitus mõjudest, käesolev uurimus ei loo selgust, kuna käesoleva valimi suurusega seotud metodoloogilised probleemid tekitavad sellekohaseid piiranguid.

Käesoleva töö kõige suuremaks puuduseks ongi valimi suurus, mis alandab antud tulemuste usaldusväärsust ning piirab võimalusi vaadelda erinevate haridustasemete, tutvusperioodi pikkuse, seotusastme, avalikkuse ning anonüümsusega seotud erinevusi. Kuna sotsiaalse soovitus tulemused on instruksioonide suhtes vastuvõtlikud, võib olla võimalus, et osalejad, kes said hinnata kõigepealt sotsiaalse soovitus skaalat ning alles siis isiksuseomadusi, ei pruukinud mõista, et peavad hindama sotsiaalset soovitus ning vastasid väidetele isiksuseomadustest lähtuvalt. Võimalik, et erinevates uurimustes on psühhomeetrisi puudujääke ning tulemused on tihtipeale erinevad uurimuse kordamisel, kuid lihtsaim üldine tõlgendus on, et sotsiaalne soovitus on erinevate kognitiivsete protsesside sari ning sellisena on ta ebatõenäoline pakkuma ühest, süstemaatilist, usutavat alternatiivset seletust sotsiaalse soovitus efektide kohta. Kuigi käesolev uurimus ei too suuremat selgust

sotsiaalselt soovitava vastamise olemuse kohta, tasub edaspidiste uuringute läbiviijatel mõelda aspektile, et see, kuidas me testiinstrumenti osalejale pakume, mõjutab tulemusi.

Kasutatud kirjandus

- Allik, J., Realo, A., Konstabel, K. (2003). Isiksusepsühholoogia. *Tartu Ülikooli Kirjastus*, 25-63.
- Allport, G. W., & Odbert, H. S. (1936). Trait names: A Psycho-Lexical Study. *Psychological Monographs*, 47.
- Borkenau, P. & Amelang, M. (1985). The Control of Social Desirability in Personality Inventories: A Study Using the Principal-Factor Deletion Technique. *Journal of Research in Personality*, 19, 44-53.
- Anastasi, A. (1982). *Psychological testing*. New York: Macmillan Publishing Co.
- Bagby, R. M., Costa, P. T., Jr., McCrae, R. R., Livesley, W.J., Kennedy, S. J., Levitan, R. D., et.al. (1999). Replicating the Five Factor Model of Personality in a Psychiatric Sample. *Personality & Individual Differences*, 27, 1135-1139.
- Ben-Porath, Y. S., & Waller, N. G. (1992). Normal Personality Inventories in Clinical Assessment: General Requirements and the Potential for Using the NEO Personality Inventory. *Psychological Assessment*, 4, 14-19.
- Borkenau, P. & Ostendorf, F. (1992). Social Desirability Scales As Moderator And Suppressor Variables. *European Journal of Personality*, Vol.6, 199-214.
- Butcher, J. N., & Rouse, S.V. (1996). Personality: Individual Differences and Clinical Assessment. *Annual Review of Psychology*, 47, 87-111.
- Collins, J.M., & Gleaves, D.H. (1998). Race, Job Applicants, and the Five-Factor Model of Personality: Implications for Black Psychology Industrial /Organizational Psychology, and the Five-Factor Theory. *Journal of Applied Psychology*, 83, 531-544.
- Crowne, D. P. & Marlowe, D. (1960). A New Scale of Social Desirability Independent of Psychopathology. *Journal of Consulting Psychology*, 24, 349-354.
- Cunningham, M. R., Wong, D. T., & Barbee, A. P. (1994). Self-Presentation Dynamics on Overt Integrity Tests: Experimental Studies of the Reid Report. *Journal of Applied Psychology*, 79, 643-658.
- Digman, J. M. (1997). Higher-order Factors of the Big Five. *Journal of Personality and Social Psychology*, 73, 1246-1256.
- Edwards, A. L.(1957). *The social Desirability Variable in Personality Assessment and Research*. New York: Holt, Rinehart & Winston.

- Ellingson, J. E., Smith, D. B., & Sackett, P.R. (2001). Investigating the Influence of Social Desirability on Personality Factor Structure. *Journal of Applied Psychology*, 86, 122-133.
- Eysenck, H. J. & Eysenck, M. W. (1979). Personality and Individual Differences: A Natural Science Approach. New York and London: Plenum Press.
- Funder, D. C. (1999). Personality judgement: A Realistic Approach to Person Perception. San Diego: Academic Press.
- Goldberg, L. R. (1995). What The Hell Took So Long? Donald W. Fiske and the Big-Five Factor Structure. In P. E. Shrout, S. T. Fiske et .al. (Eds.), *Personality Research, Methods, and Theory: A festschrift honoring Donald W. Fiske* (pp. 29-43). Hillsdale, NJ: Erlbaum.
- Goldberg, L., R. (1993). The Structure of Persontypic Personality Traits. *American Psychologist*, Vol. 48, No. 1, 26-34.
- Graziano, W. G, Hair, E. C., & Finch, J. F. (1997). Competitiveness Mediates the Link Between Personality and Group Performance. *Journal of Personality and Social Psychology*, 73, 1394- 1408.
- Graziano, W. G. , & Eisenberg, N. (1997). Agreeableness: A Dimension of Personality. In R. Hogan, J. Johnson, & S. Briggs (Eds). *Handbook of personality psychology* (pp.795-824). San Diego: Academic Press.
- Graziano, W. G., & Tobin, R. M. (2002). Agreeableness: Dimension of Personality or Social Desirability Artifact? *Journal of Personality*, 10, 695-727.
- Hafidahl, A. R., Panter, A. T., Gramzow, R. H., Sedikides, C., & Insko, C.A. (2000). Free-Response Self-Discrepancies Across, Among, and Within FFM Personality Dimensions. *Journal of Personality*, 68, 111-151.
- Hofstee, W. K. B. (2003). Structures of Personality Traits. In I. B. Weiner (Series Ed.) & T. Millon & M. Lerner (Vol. Eds), *Handbook of Psychology: Vol: 5. Personality and Social Psychology* (pp. 231-254). Hoboken, Nj: Wiley.
- Hofstee, W. K. B., De Raad, B., Goldberg, L. R. (1992). Integration of the Big Five and Circumplex Approaches to Trait Structure. *Journal of Personality and Social Psychology*, 63: 146-163.
- Jensen-Campbell, L. A., & Graziano, W.G. (2001). Agreeableness as a Moderator of Interpersonal Conflict, *Journal of Personality*, 69, 323-361.
- John. O. P., & Srivastava, S. (1999). The Big Five Trait Taxonomy: History, Measurement, and Theoretical Perspectives. L. A. Pervin & O. P. John (eds.),

- Handbook of Personality: Theory and Research* (pp. 102-138). New York: Guilford.
- Kallasmaa, T., Allik, J., Realo, A., & McCrae, R.R. (2000). The Estonian version of the NEO-PI-R: An examination of universal and culture-specific aspects of the Five-Factor Model. *European Journal of Personality*, 14, 265-278.
- Kenny, D.A. (1996). The Design and Analysis of Social-interaction Research. *Annual Review of Psychology*, 47, 59-86.
- Kivisik, K. (2005). Isiksustesti vastuste stabiilsus erinevates vastamissituatsioonides. *Lõputöö*.
- Konstabel, K. & Virkus, A. (2006). How Similar Are the Conceptual and Empiric Structures of Personality Traits? *European Journal of Personality*, 20, 337-353.
- Konstabel, K. (2006). The Structure and Validity of Self- and Peer-reported Personality Traits. *The more like me, the better` : Individual differences in social desirability ratings of personality items*.(pp.24-26).Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Konstabel, K., Aavik, T., & Allik (2006). Social Desirability and Consensual Validity of Personality Traits., *European Journal of Personality*, Vol. 20, p549-566.
- Krosnik, J. A. (1991). Response Strategies for Coping With the Cognitive Demands of Attitude Measures in Surveys. *Applied Cognitive Psychology*, 3, 213-236.
- Lönnqvist, J. E., Paunonen, S., Tuulio- Hendriksson, A., Lönnqvist, J., & Verkasalo, M. (2007). Substance and Style in Socially Desirable Responding. *Journal of Personality*, 75:2, 291-322.
- Marshall, M. B., De Fruyt, F., Rolland, J. P., & Bagby, R., M. (2005). Socially Desirable Responding and the Factorial Stability of the NEO PI-R. *Psychological Assessment*, 17, 379-384.
- McCrae, R. R., Costa, P. T., del Pilar, G. H. Rolland, J. P. , & Parker, W. D. (1998). Cross-cultural Assessment of the Five-Factor Model – The Revised NEO Personality Inventory. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 29, 171-188. NEO Five-Factor Inventory (NEO-FFI), *Professional Manual. Psychological*.
- McCrae, R. R., & Allik, J. (2002). The Five-Factor Model of Personality Across Cultures. *New York [etc]: Kluwer Academic/ Plenum Publishers*, 303-320.
- McCrae, R. R., & Costa, P. T. (1983). Social Desirability Scales: More Substance Than Style. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 5, 882-888.
- McCrae, R. R., & John, O. P. (1992). An Introduction to the Five-Factor Model and Its NEO Five-Factor Inventory (NEO-FFI), *Professional Manual*.

- McCrae, R. R., Zonderman, A. B., Costa, P. T., Bond, M. H., & Paunonen, S. V. (1996) Evaluating Replicability of Factors in the Revised NEO Personality Inventory: Confirmatory Factor Analysis Versus Procrustes Rotation. *Journal of Personality and Social Psychology*, 70, 552-566.
- Olson, K.R. & Johnson (2001). Individual Differences in Self-Presentation Styles. *The Journal of Social Psychology*, 4, 495-505.
- Ones, D. S., Viswesvaran, C., & Reiss. A. D. (1984). Role of Social Desirability in Personality Testing for Personnel Selection: The Red Herring. *Journal of Applied Psychology*, Vol81, 660-679.
- Paulhus & John (1998). Egoistic and Moralistic Biases in Self-Perception: The Interplay of Self-Deceptive Styles With Basic Traits and Motives. *Journal of Personality*, Vol. 66, Issue 6, 1025-1060.
- Paulhus, D. L. (1984). Two-component Models of Socially Desirable Responding. *Journal of Personality and Social Psychology*, 46, 598-609.
- Paulhus, D. L. (1991). Measurement and Control of Response Bias. In: J.P, Robinson, P. Shaver, & L. S Wrightsman (Eds.), *Measures of Personality and Social Psychological Attitudes* (pp. 17-59). San Diego: Academic Press.
- Paulhus, D. L. (2002). Socially Desirable Responding: The Evolution of a Construct. In Braun, H. I., Jackson, D.N., Wiley, D.E. (Eds.), *The Role of Constructs in Psychological and Educational Measurement* (pp. 49-69). Mahwah NJ: Lawrence Erlbaum.
- Paulhus, D.L., & Bruce, M. N. (1995). Effects of Self-presentation Strategies on Personality Profiles and Their Structure. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 21, 247-259.
- Perlini, A. H., & Lippe, C. D. E. (2006). Resourcefulness and Social Desirability Trait Ascriptions of Males: An Evaluation of Age and Sex. *Social Behavior and Personality*, 34, 827-836.
- Renner, W. (2003). Human Values: A Lexical Perspective. *Personality and Individual Differences*, Vol. 34, Issue 1, 127-141.
- Rohtmets, M. (2004). Isiksuseomaduste ja väärtushinnangute struktuur ning selle seosed testi esitamise järjekorraga. *Diplomitöö*.
- Rosse, J. G., Stecher, M. D., Miller, J. L., Levin, R.A. (1998). The Impact of Response Distortion on Preemployment Personality Testing and Hiring Decisions. *Journal of Applied Psychology*, 83, 634-644.

- Salgado, J. F. (2003). Predicting Job Performance Using FFM and Non-FFM Personality Measures. *Journal of Occupational and Organizational Psychology*, 76, 323-346.
- Saucier, G., & Ostendorf, F. (1999). Hierarchical Subcomponents of the Big Five Personality Factors: A Cross-Language Replication. *Journal of Personality*.
- Schwarz, N., Sudman, S. (1992). Context Effects in Social and Psychological Research, *New York [etc]: Springer*, 221-323.
- Smith, D. B., Hanges, P. J., & Dickson, M. W. (2001). Personnel Selection and Five-Factor Model: Re-examining the Effects of Applicant's Frame of Reference. *Journal of Applied Psychology*, 86, 304-315.
- Tedeschi, J., Schlenker, B., & Bonoma, T. (1971). Cognitive Dissonance: Private Ratiocination or Public Spectacle? *American Psychologist*, 26, 685-695.
- Tett, R. P., Jackson, D. N., & Rothstein, M. (1991). Personality Measures As Predictors of Job Performance: A Meta-analytic Review. *Personnel Psychology*, 44, 703-742.
- Tobin, R. M., Graziano, W. G., Vanman, E. J., & Tassinari, L. G. (2000). Personality, Emotional Experience, and Efforts to Control Emotions. *Journal of Personality and Social Psychology*, 79, 656-669.
- Walsh, J. A. (1990). Comment on Social Desirability. *American Psychologist*, 45, 289-290.
- Wiggins, J. S. (1964). Convergences Among Stylistic Response Measures from Objective Personality Tests. *Educational and Psychological Measurement*, 24, 551- 562.

Lisa 1. Enda ja teiste isiksuseomaduste faktorlaadungid.

Enda hinnangud							Teiste hinnangud					
	N	E	O	A	C	Kongr.	N	E	O	A	C	Kongr.
<i>Neurootilisus</i>												
N1: Ärevus	-0.64	0.10	-0.19	-0.21	-0.36	0.83	-0.85	0.16	-0.13	-0.10	-0.12	0.93
N2: Vaenulikkus	-0.70	0.12	0.05	-0.10	-0.32	0.92	-0.74	0.27	0.00	-0.26	-0.25	0.98
N3: Masendus	-0.59	-0.21	0.07	-0.06	-0.46	0.95	-0.58	-0.24	0.18	0.15	-0.46	0.92
N4: Enesekontroll	-0.58	-0.42	-0.05	-0.19	-0.28	0.92	-0.64	-0.42	-0.08	0.05	-0.16	0.97
N5: Impulsiivsus	-0.51	0.17	0.18	-0.16	-0.51	0.96	-0.32	0.16	0.22	-0.11	-0.58	0.98
N6: Haavatavus	-0.63	-0.04	-0.18	-0.03	-0.39	0.97	-0.74	-0.08	-0.04	0.04	-0.49	0.98
<i>Ekstravertsus</i>												
E1: Soojus	0.13	0.60	0.08	0.47	-0.09	0.94	0.23	0.67	0.21	0.46	0.05	0.99
E2: Seltsivus	0.14	0.69	0.02	0.17	-0.04	0.97	0.04	0.83	0.11	-0.04	-0.12	0.98
E3: Kehtestatavus	-0.04	0.59	0.34	-0.17	0.54	0.91	0.08	0.67	0.17	-0.39	0.26	0.97
E4: Aktiivsus	0.00	0.75	0.18	-0.01	0.18	0.98	-0.06	0.76	0.34	-0.06	-0.10	0.83
E5: Seiklusjanu	0.14	0.46	0.43	-0.23	-0.31	0.88	0.11	0.42	0.62	0.03	-0.26	0.84
E6: Posit. emotsioonid	0.28	0.58	0.15	0.38	-0.11	0.97	0.20	0.71	0.26	0.27	-0.11	1.00
<i>Avatus</i>												
O1: Fantaasia	-0.10	0.34	0.61	-0.07	-0.12	0.94	0.04	0.29	0.67	0.22	-0.05	0.88
O2: Kunst	0.04	0.09	0.69	0.32	0.10	0.97	-0.16	-0.02	0.71	0.03	0.38	0.89
O3: Ideed	-0.16	0.17	0.53	0.46	0.03	0.91	-0.20	0.56	0.46	0.31	0.22	0.87
O4: Teod	0.23	0.52	0.46	0.01	-0.26	0.93	0.25	0.53	0.53	0.07	-0.03	0.90
O5: Ideed	0.00	0.31	0.68	-0.09	-0.03	0.95	0.23	0.08	0.78	-0.06	0.05	0.99
O6: Väärtused	0.45	-0.02	0.52	0.03	-0.26	0.95	0.18	0.08	0.49	0.49	-0.25	0.72
<i>Sotsiaalsus</i>												
A1: Usaldus	0.00	0.12	0.34	0.14	0.51	0.32	-0.08	0.19	0.22	0.68	0.11	0.93
A2: Siirus	-0.06	-0.18	0.00	0.64	0.50	0.84	-0.02	-0.14	0.32	0.47	0.39	0.73
A3: Omakasupüüdmatlus	-0.01	0.08	0.17	0.68	0.20	0.96	0.01	0.20	0.13	0.73	0.28	0.99
A4: Järeleandlikkus	0.44	-0.23	-0.29	0.43	-0.17	0.77	0.35	-0.29	-0.06	0.68	0.16	0.98
A5: Tagasihoidlikkus	-0.15	-0.48	-0.17	0.53	0.07	0.96	0.05	-0.62	-0.21	0.34	-0.08	0.95
A6: Osavõtlikkus	0.09	-0.14	0.48	0.28	0.00	0.48	0.12	-0.21	0.34	0.59	0.05	0.76
<i>Meelekindlus</i>												
C1: Asjatundlikkus	0.52	0.08	0.17	-0.14	0.59	0.91	0.36	0.20	0.19	0.25	0.63	0.90
C2: Korralikkus	0.10	0.18	-0.30	0.20	0.56	0.82	-0.17	0.07	0.04	0.31	0.59	0.85
C3: Kohusetunne	0.09	-0.07	-0.22	0.35	0.72	0.98	0.12	-0.15	0.03	0.35	0.73	0.98
C4: Eesmärgipärasus	0.22	0.26	0.14	-0.23	0.63	0.88	0.25	0.19	0.27	-0.02	0.50	0.83
C5: Enese-distsipliin	0.05	0.03	-0.20	0.25	0.81	0.93	0.06	-0.12	-0.08	0.32	0.72	0.90
C6: Kaalutlemine	0.38	-0.34	0.00	0.33	0.47	0.86	0.27	-0.42	0.04	0.23	0.49	0.88
Kongr.	0.92	0.94	0.87	0.81	0.89	0.89	0.93	0.93	0.89	0.90	0.92	0.91
Omap.	3.39	3.68	3.26	2.76	4.57		3.46	4.82	3.49	3.55	3.87	
Seletus%	0.11	0.12	0.11	0.09	0.15	0.59	0.12	0.16	0.12	0.12	0.13	0.64

Märkused. Enda hinnangutes N=100; teiste hinnangutes N=197. Poolpaksus kirjas on faktorlaadungid, mille absoluutväärtus on suurem kui 0.4 .

Tänuavaldused

Tahaksin tänada Kenn Konstablit mõistmise ja asjakohase kriitika ning juhendamise eest. Samuti tahaksin tänada kõiki hinnangutes oslejaid, kes tagastasid täidetud ankeedid.